

Paweł Porębný

mgr

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: pawel.porebny@us.edu.pl

ORCID: 0009-0008-3952-4123

Prejudycjalność wyroku karnego. Próba analizy*

Streszczenie

Celem głównym niniejszego artykułu było zbadanie zagadnienia prejudycjalności w postępowaniu karnym. Przeanalizowano ją pod kątem roli, jaką pełni w tej procedurze, przy wykorzystaniu metody formalno-dogmatycznej i historycznoprawnej, ukazując zarazem jej terminologię oraz rys historyczny. Porównano ją także, przy wykorzystaniu metody prawoporównawczej, do innych gałęzi prawa procesowego, w których ona również występuje, co uwidoczniło, iż pomimo przymiotu uniwersalności nie stanowi ona jednolitej kategorii jurystycznej. Czemu jednak prejudycjalność jest tak ważna? Poddana badaniom instytucja prawna stała się niezwykle aktualna w czasie panującego w Polsce kryzysu prawa, w szczególności pod postacią kryzysu konstytucyjnego, o czym świadczy zebrany w toku badań nad nią komponent empiryczny pracy, w postaci m.in. orzecznictwa sądowego. Zgromadzony w artykule materiał badawczy pozwolił udowodnić postawione w nim tezy, jak i skierować postulaty w kierunku ustawodawcy.

Słowa kluczowe: prejudycjalność, prejudykat, postępowanie karne, zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, pewność obrotu prawnego, kryzys konstytucyjny w Polsce

* Artykuł omawia najważniejsze aspekty związane z tzw. prejudycjalnością wyroku karnego, częściowo już przedstawione podczas referatu o tym samym tytule wygłoszonego podczas II Ogólnopolskiej konferencji naukowej „Aktualne oblicza procesu karnego. Czas na zmiany” w dniu 5 listopada 2024 r. – oprócz zagadnień natury administracyjnoprawnej i wyjątków wynikających m.in. z przepisów szczególnych. Praca niniejsza nie stanowi elementu przygotowywanej przeze mnie dysertacji doktorskiej, jedynie element zreferowania dotychczasowego stanu naukowego wchodzi w sposób oczywisty w skład pisanej rozprawy.

Wprowadzenie

Problematyka prejudycjalności należy do zagadnień procesowych niezwykle ważnych, nie tylko w obrębie procedury karnej¹. Normuje ona bowiem równoległość skutków prawnych, jakie zachodzą, gdy z jednego czynu w sensie naturalnym powstaje wiele zdarzeń prawnych². Gwarantuje ona tym samym zarówno bezpieczeństwo, jak i stabilność porządku prawnego wewnątrz państwa, a zarazem pewność jego obrotu prawnego³. Jak zatem jest rozumiana prejudycjalność w postępowaniu karnym?

W dogmatyce procesu karnego można zauważyć kilka sprzecznych ze sobą nurtów opisywania tej instytucji, które w toku historycznego rozwoju tej dziedziny prawa się ukształtowały. Według poglądów S. Glasera prejudycjalność (prawomocnych) wyroków karnych w procesie cywilnym ma znaczenie tzw. domniemań prawnych wzmocnionych (*praesumptio iuris et de iure*)⁴, tj. sąd cywilny nie może obalić ich ustaleń ani poddawać ich zewnętrznej kontroli z punktu widzenia swojej pragmatyki prowadzenia postępowania. Zdaniem wspomnianego wcześniej autora w zupełnie innej płaszczyźnie, choć często identyfikowanej z pierwszym rodzajem „prejudycjalności” wyroków karnych, leży zagadnienie potencjalnego wpływu, jaki wywierają ustalenia wyroku karnego na wynik sprawy cywilnej, w tym na dokonywaną przez sąd cywilny subsumpcję faktów ustalonych już w sprawie karnej⁵.

W inny sposób ukształtowała się natomiast nauka procesu karnego lat powojennych. Według wskazań Z. Świdy-Łagiewskiej prejudycjalność na gruncie prawa karnego należy interpretować wąsko, jako wyłom od zasady samodzielności

1 Co do literatury przedmiotu zamiast wielu zob. np. A. Sadza, *Wpływ decyzji Urzędu Patentowego RP na postępowanie cywilne w sprawach z zakresu prawa własności przemysłowej*, Warszawa 2021, s. 169, przyp. 21 i powołana tam stosowna bibliografia karnoprosowa. Co do literatury postępowania cywilnego i administracyjnego zob. m.in. O.M. Piaskowska, *Znaczenie rozstrzygnięć administracyjnych w procesie karnym*, Warszawa 2014, s. 74, przyp. 186, 187.

2 Co do tej kwestii zob. np. M. Strus-Wołos, *Procedura cywilna. Nie tylko dla studentów*, Warszawa 2023, s. 39–41; M. Nowicki, *Wpływ ustaleń wydanych w postępowaniu karnym na postępowanie cywilne oraz zakres związania sądu*, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Tendencje prawa materialnego i procesowego cywilnego*, Wrocław 2017, s. 66 i n. oraz powoływana tam literatura przedmiotu.

3 Zob. np. wyrok SA w Warszawie z dnia 27 marca 2019 r., I ACa 1832/17, Lex nr 2668929. W podobnym tonie, w kontekście realizacji zasady prawa do rzetelnego procesu sądowego wypowiada się O.M. Piaskowska, *Znaczenie...*, s. 72–73.

4 Współcześnie stosujemy łacińskie określenie: *praesumptio iuris ac de iure*.

5 S. Glaser, *O prejudycjalności wyroków karnych*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 12, s. 364–365. Przy czym S. Glaser wyraźnie podkreślił, iż w toku swojego wywodu nie analizował, jaki jest wpływ wyroków cywilnych na sprawę karną, które to zagadnienie zdaje się „pozornie” leżeć poza zainteresowaniem procesualistyki karnej. *Ibidem*, s. 356, przyp. 1.

jurysdykcyjnej sądu karnego, gdyż opisuje ona zazwyczaj związanie tego sądu rozstrzygnięciami innych organów państwowych, i to nie tylko tych o charakterze karnoprosesowym, ale także tych, które znajdują zastosowanie w postępowaniu karnym w myśl ustaw szczególnych⁶.

Z kolei T. Gardocka podkreśla, iż bez znaczenia dla powstania stosunku prejudycjalnego jest przyznanie przez prawo mocy wiążącej, innymi słowy – szczególnej mocy dowodowej, uprzedniemu orzeczeniu innego sądu lub organu, mającemu istotne znaczenie dla rozpoznawanej sprawy⁷. Skupić się zatem należy, w myśl doktryny prawa cywilnego, która te rozważania później do swojego dorobku przejęła, na zwykłym stosunku, jaki powstaje pomiędzy jednym orzeczeniem a drugim, gdzie pierwsze (orzeczenie uprzednie – „prejudycjalne”) nie może istnieć bez drugiego (orzeczenie następcze – „główne”)⁸.

Natomiast według P. Hofmańskiego prejudycjalność zachodzi już z samego faktu zależności jednego rozstrzygnięcia od drugiego, a nie zależy od jego wiążącego czy też istotnego znaczenia dla rozpoznawanej sprawy karnej⁹. Prejudycjalność jest jego zdaniem zatem ściśle związana z pojęciem samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego i jego kognicją (jurysdykcją) w toku postępowania karnego. W trakcie trwania sprawy karnej może się wyłonić bowiem kwestia prawna (prejudycjalna), która ogranicza możliwość swobodnego rozpoznania sprawy karnej i rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu, gdyż sąd na etapie stosowania prawa musi: ustalić fakty, poddać je procesowi subsumpcji do norm prawa materialnego, a następnie podjąć stosowne rozstrzygnięcie sprawy, jak i sprecyzować konsekwencje prawne z nim związane¹⁰.

O.M. Piaskowska przyjmuje z kolei poglądy T. Gardockiej oraz P. Hofmańskiego odnośnie do pojmowania zagadnienia prejudycjalności, z tym zastrzeżeniem, iż jej zdaniem sąd karny w przypadku braku możliwości uzyskania prejudykatu, czyli

6 Z. Świda-Łagiewska, *Zasada swobodnej oceny dowodów w polskim procesie karnym*, Wrocław 1983, s. 236 i n.

7 T. Gardocka, *Prejudycjalność w polskim procesie karnym*, Warszawa 1987, s. 11–14.

8 J. Rodziewicz, *Prejudycjalność w postępowaniu cywilnym*, Gdańsk 2000, s. 8.

9 P. Hofmański, *Kilka uwag na temat prejudycjalności w polskim procesie karnym*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 11, s. 102–104.

10 *Ibidem*; P. Hofmański, *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, Katowice 1988, s. 44 i n. W późniejszych poglądach i pracach (*Granice niezależności sądu w kształtowaniu prawnej podstawy rozstrzygnięcia w procesie karnym*, „Problemy Prawa Karnego” 1991, t. 17), ten sam autor dostrzegł także konieczność uwzględnienia wykładni w procesie stosowania prawa, którą dzielił na wtórną wykładnię sądu lub urzędu, tzw. operatywną, niewiązącą prawnie (s. 144–145), jak i samoistną, która w przeciwieństwie do tej ostatniej wiąże prawnie, i której przejawy obserwujemy aż do dzisiaj (s. 150 i n.).

rozstrzygnięcia kwestii wstępnej, a w tym postępowaniu incydentalnej, mógłby sam ją w ostateczności rozstrzygnąć. Innymi słowy, przejąc ją do rozpoznania jako kwestię główną, gdyż sąd karny interesują tylko stosunki prawne i stany prawne istniejące *tempore criminis*, pomijając przy tym art. 8 § 2 k.p.k.¹¹, a to na zasadzie art. 8 § 1 k.p.k. i art. 22 § 1 k.p.k.¹²

Przywołana autorka zdaje się tutaj zatem stosować wnioskowanie prawnicze typu *argumentum a maiori ad minus*¹³. Zgodnie z treścią przepisu art. 22 § 1 k.p.k., jeżeli zachodzi długotrwała przeszkoda (tutaj możliwość uzyskania potencjalnego prejudykatu) uniemożliwiająca prowadzenie postępowania, „postępowanie zawieszają się na czas trwania przeszkody”¹⁴. Natomiast zgodnie z treścią art. 8 § 1 k.p.k. sąd karny może samodzielnie rozstrzygnąć wszelkie zagadnienia prawne, jak i faktyczne. W szczególności w oparciu o zasadę szybkości oraz ekonomiki postępowania, gdyż nie jest on związany, zgodnie z regułą ustanowioną w tym przepisie, rozwiązaniem kwestii prejudycjalnej przez inny zewnętrzny organ procesowy¹⁵.

2. Prejudycjalność a zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego

Która z powyższych definicji jest zatem prawidłowa? W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie analizę tego zagadnienia należy rozpocząć od zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, z którą badana wcześniej kategoria prawna jest ściśle powiązana¹⁶. W jej znaczeniu normatywnym art. 8 § 1 k.p.k. stanowi bowiem,

11 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 490 ze zm.), dalej: k.p.k.

12 O.M. Piaskowska, *Znaczenie...*, s. 88 i n.

13 Skoro sąd może zawiesić tok całego postępowania karnego, to tym bardziej może samodzielnie rozstrzygnąć kwestię prejudycjalną, która w nim wystąpiła, będącą pierwotną przyczyną ustania układu jego funkcjonowania.

14 Zdaniem autorki inna procedura, a tym bardziej inna kwestia prawna, nie wpływa na bieg samego procesu, chociaż rozumienie pojęcia przeszkody jest względne w procesie karnym i nie zawsze jest ono identyfikowane z przeszkodami o charakterze „faktycznym”, lecz także prawnym. Por. m.in. M. Czapliński, *Zawieszenie postępowania karnego z uwagi na prejudykat a samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 11–12, s. 64; B. Kurzępa, *Zawieszenie postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, „Consillium Iuridicum” 2022, nr 3–4, s. 213–223 oraz rozprawę doktorską P. Łęskiego, *Zawieszenie postępowania karnego*, obronioną w Akademii Humanitas w Sosnowcu 25 czerwca 2025 r., <https://www.e-bip.org.pl/upload/00779/31541/1812373-51834674.pdf> (dostęp: 29.03.2026 r.).

15 Por. O.M. Piaskowska, *Znaczenie...*, s. 71 i n.

16 M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu*, w: P. Hofmański, P. Wiliński (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. III, *Zasady procesu karnego*, Warszawa 2014, s. 1291.

iż sąd karny rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne oraz nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu. W czym tkwi jednak istota tej zasady?

Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego doczekała się wielu opracowań w literaturze przedmiotu¹⁷. Spośród wielu najbardziej trafne ujęcie tej kwestii wydaje się prezentować P. Hofmański. Wskazuje on, iż samodzielność ta wiąże się z rozstrzyganiem istoty spraw karnych przez sądy, w tym przede wszystkim wydawaniem wiążących rozstrzygnięć o przedmiocie procesu, jak i rozciąga się ona na wszelkie kwestie, które mają doprowadzić do tych finalnych konkluzji, w tym i tych incydentalnych¹⁸. Jego zdaniem samodzielność jurysdykcyjną sądu karnego należy postrzegać przez pryzmat przysługującej temu sądowi niezależności od decyzji podjętych przez inne podmioty, odnoszącej się do rozstrzygania kwestii, nie tylko prawnych, pierwotnie należących do jego kognicji¹⁹.

Zasada ta nie ma jednak charakteru absolutnego, co podkreśla wielu komentatorów²⁰, gdyż ustawodawca nałożył na nią wiele ograniczeń, czego egemplifikacją w warstwie normatywnej jest art. 8 § 2 k.p.k., który stanowi, iż prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny są jednak wiążące. Przepis ten wyraża wspomnianą wcześniej zasadę prejudycjalności na gruncie procesu karnego, inaczej mówiąc, wyjątek od zasady samodzielności jurysdykcyjnej tego sądu.

W czym więc tkwi w istocie problem prejudycjalności na gruncie tego procesu? Ujmując go w tym miejscu w syntetyczną całość, należy przede wszystkim wskazać, iż prejudycjalność ma przede wszystkim zapobiegać w praktyce procesowej dokonywaniu różnych ustaleń faktycznych przez sądy pionów karnych oraz cywilnych, a także organy niesądowe, np. administracyjne, w kontekście tej samej podmiotowo oraz przedmiotowo sprawy, ale w odniesieniu do różnych skutków prawnych (np. cywilnoprawnych i karnoprawnych) z niej wynikających. Stanowi ona także ułatwienie dowodowe dla sędziego prowadzącego postępowanie cywilne

Tak też A. Zbiciak, *Prejudykant cywilny i cywilna kwestia prejudycjalna w postępowaniu karnym*, Warszawa 2020, s. 1.

17 Zob. przyp. 1. Spośród nowszych publikacji zob. np. R. Badowiec, *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego i odstępstwa od niej*, Toruń 2021, s. 13–132.

18 P. Hofmański, *Samodzielność...*, s. 18.

19 *Ibidem*, s. 44–46.

20 Zob. np. J. Zagrodnik, w: J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024, art. 8, pkt 1, s. 93; J. Kosonoga, w: R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz do art. 1–166*, Warszawa 2017, art. 8, pkt 3, s. 161; W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lex/el. 2014, art. 8, pkt 3.

pod postacią domniemania niezbitego (niewzruszalnego), które powoduje brak konieczności prowadzenia postępowania dowodowego na nowo na poczet sprawy cywilnej, w zakresie faktów już raz ustalonych w sprawie karnej²¹.

W przeciwieństwie bowiem do domniemań prawnych zaprzeczalnych (wzruszalnych), podlegających obaleniu na skutek zastosowania w procesie dowodu przeciwnego, które w sferze doktrynalnej określamy jako *praesumptio iuris tantum*, domniemania niewzruszalne nie występują zbyt często w praktyce, w stosunku do swoich wymienionych wcześniej rówieśników. Nawet w literaturze przedmiotu trudno jest wymienić ich wiążący i zamknięty katalog²². Czy jednak prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny są domniemaniami niezbitymi, inaczej „prejudykatai”²³ na gruncie procesu karnego? Przyjrzyjmy się ich przesłankom ustawowym.

Pierwszą przesłanką, na którą wskazuje ustawodawca polski, w przedmiocie wiązania organu jurysdykcyjnego prowadzącego postępowanie na gruncie procesu karnego jest prawomocne rozstrzygnięcie²⁴. A zatem jedynie orzeczenia mające cechę prawomocności spełniają wymóg ustawy wyżej wymienionego paragrafu. Czym jednak jest prawomocność? Problem ten jest również od dawna dyskutowany, zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie²⁵.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w jednym ze swoich wyroków: „Prawomocność ma generalnie swój aspekt formalny i materialny. Ten pierwszy oznacza, że wydane orzeczenie nie podlega już zaskarżeniu za pomocą zwykłych środków odwoławczych, zaś prawomocność materialna przewiduje niedopuszczalność wszczęcia i prowadzenia od nowa postępowania o ten sam czyn tej samej osoby, już z punktu

21 Co nie oznacza, iż rozwiązanie to nie jest poddawane krytyce. Por. P. Ryłski, *Moc wiążąca wyroku karnego skazującego a sytuacja procesowa osoby trzeciej (art. 11 zd. 2 k.p.c.)*, „Polski Proces Cywilny” 2010, nr 1, s. 95–103 i podawana tam literatura przedmiotu.

22 Ł. Błaszczak, *Fikcja prawna w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2024, s. 153–170.

23 Cudysłów został tutaj postawiony nieprzypadkowo, gdyż orzeczenie prejudycjalne w swej terminologii jest czymś innym niż domniemanie prawne. Por. J. Rodziewicz, *Prejudycjalność...*, s. 45 i n.

24 Prawodawca nie wskazuje tutaj wyraźnie, czy to rozstrzygnięcie ma mieć charakter tylko wyroku, czy też jest możliwe związanie postanowieniem sądu w tym zakresie, umożliwiając tym samym organom procesowym pewien luz interpretacyjny w zakresie przesądzenia, jaka forma rozstrzygnięcia innego (zewnętrznego) organu jurysdykcyjnego ma mieć charakter wiążący względem sądu karnego na gruncie procedury karnej.

25 Najbardziej zbiorcze i tradycyjne ujęcie tej problematyki w procesie karnym prezentuje S. Steinborn, *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011, s. 25–75 i powoływane tam orzecznictwo oraz pozycje książkowe.

widzenia prawomocności formalnej zakończonego postępowania – zakaz *ne bis in idem*²⁶.

W istocie rzeczy Sąd Najwyższy uwypuklił najważniejszy przymiot prawomocności, gdyż każdy proces jest pewnym układem funkcjonalno-przestrzennym, inaczej mówiąc, „żywą rozgrywką” pomiędzy dwoma przeciwstawnymi jego stronami, która dąży do tego, aby się zamknąć w rozsądnym czasie, a którego głównym celem jest orzeczenie o przedmiocie procesu, i to w sposób definitywnie kończący wszystkie instancje w sprawie, co można uzyskać jedynie za pomocą tej instytucji²⁷.

Oczywiście, istnieją też w prawie środki nadzwyczajne, takie jak np. wznowienie postępowania, które w związku ze spełnieniem się określonych przesłanek mogą wzruszyć prawomocność orzeczenia nawet po bardzo długim czasie. Stąd też w standardzie europejskiego prawa, jak i polskiego, każde postępowanie sądowe musi być dwuinstancyjne, aby zapobiec ewentualnym błędom procesowym, które mogą powstać w toku instancji i doprowadzić w konkluzji nawet do jego nieważności²⁸.

Ustawodawca bowiem, przy tworzeniu prawa procesowego w danym kraju, musi zawsze rozważyć dwie wartości. Z jednej strony ochronę słusznie uzasadnionych interesów podmiotów mu podległych, dążących do realizacji swoich praw, w postaci aktualizacji stosownych norm prawa materialnego na gruncie prawa formalnego²⁹, jak i bezpieczeństwo, szybkość, stabilność oraz przede wszystkim racjonalność obrotu prawnego wewnątrz kraju, realizowanego poprzez stosowne postępowania, które przy tym chronią prawa słusznie nabyte³⁰.

26 Wyrok SN z dnia 25 czerwca 2015 r., II KK 146/15, Lex nr 1750142. Zob. też wyrok SN z dnia 13 listopada 2007 r., IV KK 359/07, Lex nr 332935. Nawiasem mówiąc, w doktrynie procesu karnego zaakceptowano tylko rozumienie prawomocności materialnej w jej aspekcie negatywnym, czyli z zakazem *ne bis in idem*, gdyż aspekt pozytywny był nie do pogodzenia dogmatycznie z formalnym aspektem przypisania odpowiedzialności karnej za każdy czyn zabroniony każdemu jego sprawcy, a następnie jej ewentualnym uchyleniem w drodze tzw. kodeksowej zasady winy, czyli odpowiedzialności wyłącznie za czyn „zawiniony”, który dopiero wtedy staje się czynem przestępnym – przestępstwem. M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada...*, s. 1291–1292.

27 Co do literatury przedmiotu por. K. Marszał, *Zagadnienia wstępne* (oprócz podrozdziałów 8 i 9), w: J. Zagrodnik (red.), *Proces karny*, Warszawa 2019, s. 24–25.

28 Zob. art. 176 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej: Konstytucja, który wprost na to wskazuje, a którego uzupełnieniem jest art. 78 Konstytucji, mówiący o tym, iż każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa. Co do literatury w przedmiocie instancyjności zob. np. rozprawę doktorską Z. Mierzejewskiego, *Zasada instancyjności postępowania karnego*, Łódź 2021, *passim*, https://www.bip.uni.lodz.pl/fileadmin/user_upload/rozprawa_doktorska_Zbigniew_Mierzejewski.pdf (dostęp: 29.03.2026 r.).

29 W toku uprzednio prawidłowo uruchomionych procedur państwowych, w tym sądowych.

30 Prawomocność jest bowiem wartością chronioną konstytucyjnie – zob. art. 2 Konstytucji, w związku z tym nawet przesłanki wznowienia postępowania, które w dodatku mają charakter nadzwyczajny,

Skoro bowiem dany podmiot uzyskał w dotyczącym jego sprawy orzeczeniu określoną dla siebie korzyść, np. w wyroku karnym rekompensatę za doznane przez siebie szkody³¹, to ma on prawo oczekiwać, gdy przeszło ono już cały tok instancji i uzyskało tym samym walor prawomocności, iż będzie ono respektowane zarówno *inter partes*, jak i *erga omnes* przez wszystkich uczestników obrotu prawnego w jego kraju³². Ma on bowiem prawo słusznie oczekiwać, iż wszystkie podmioty zewnętrzne będą szanować nabycie jego praw, w przypadku ich materializacji przed sądem, albowiem zostały one określone w sposób prawidłowy w toku prawnie gwarantowanych mechanizmów, przed niezależnym, bezstronnym i niezawisłym organem państwowym, którego legalizmu nie można kwestionować³³.

Drugą przesłanką, jaką nakłada ustawodawca, jest okoliczność, iż to prawomocne rozstrzygnięcie ma być dokonane wyłącznie przed sądem. *A contrario*, każde orzeczenie organu niesądowego nie będzie miało charakteru wiążącego dla sądu karnego. W literaturze przedmiotu dokonano już licznych analiz oraz prób definicji, jaki organ można określać mianem sądu oraz jakie cechy powinien on posiadać, stąd należy odesłać czytelnika w tym miejscu do stosownej lektury³⁴. Niemniej jednak należy zwrócić odbiorcy uwagę, iż w najnowszym orzecznictwie TSUE dokonano kolejnych interpretacji tego pojęcia, bazujących na poprzednim dorobku orzecznictwa tego organu, które w związku z prymatem prawa unijnego w naszym porządku prawnym zostały inkorporowane do polskiego orzecznictwa, a tym samym i do praktyki prawniczej³⁵.

muszą być interpretowane ściśle. Zob. postanowienie SA w Krakowie z dnia 26 sierpnia 2020 r., II AKz 432/20, Lex nr 3169373.

- 31 Zob. art. 46 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.), dalej: k.k.
- 32 Przy czym warunkiem przyjęcia prawomocności materialnej w danym stanie faktycznym jest tożsamość czynu sprawcy przestępstwa, a nie tylko jego wzajemne podobieństwo, identyczna kwalifikacja prawna czy pomieszczenie zachowań w tożsamym przedziale czasowym. Postanowienie SN z dnia 25 kwietnia 2024 r., III KK 17/24, Lex nr 3710061; postanowienie SN z dnia 23 stycznia 2018 r., III KO 71/17, Lex nr 2434423. Zob. art. 46 § 3 k.k.
- 33 Najwyższym gwarantem tego powinna być zasada demokratycznego państwa prawnego, co w dzisiejszych czasach zdaje się być niewystarczające – będzie to jeszcze szerzej rozwijane w toku dalszych wywodów.
- 34 Zob. np. M. Jaworska, *Sądy jako organy wymiaru sprawiedliwości w polskim porządku prawnym*, w: M. Jabłoński (red.), *Identyfikacja granic wolności i praw jednostki – prawnoporównawcza analiza tożsamego przypadku pod kątem praktyki stosowania prawa amerykańskiego i polskiego*, Wrocław 2016, s. 59–61.
- 35 Podwyższona działalność judykacyjna tego organu została wywołana wskutek zmian prawnych w Polsce, jakie zaszły w obszarze wymiaru sprawiedliwości, które przeczą podstawowym zasadom prawa unijnego, dorobkowi judykatury TSUE oraz wykładni celowościowej w postaci *effet utile* (wykładni prounijnej). Zob. wyrok TSUE (wielka izba) z dnia 19 listopada 2019 r., sprawy

Trzecią, a zarazem ostatnią przesłanką ustanowioną przez ustawodawcę polskiego jest wymóg, aby prawomocne rozstrzygnięcie sądu kształtowało³⁶ prawo³⁷ lub stosunek prawny³⁸. Wokół tego finalnego wymogu powstało w doktrynie wiele sporów co do tego, które rozstrzygnięcia sądów mają charakter konstytutywny, a które nie³⁹, a w doktrynie procesu karnego dywagacje te przeniosły się na teoretycznoprawną płaszczyznę rozważań, czy wyroki sądów karnych mogą mieć w ogóle charakter konstytutywny⁴⁰, a jeżeli tak, to których orzeczeń ta cecha dotyczy⁴¹.

połączone C-585/18, C-624/18 i C-625/18, *A.K. v. Krajowa Rada Sądownictwa* (C-585/18), oraz *CP* (C-624/18), *DO* (C-625/18) *v. Sąd Najwyższy*, przy udziale Prokuratora Generalnego, zastępowanego przez Prokuraturę Krajową, ECLI:EU:C:2019:982 i w jego konsekwencji wydany wyrok SN z dnia 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18, Lex nr 2542293, a także uchwała SN z dnia 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20, OSNKW 2020, nr 2, poz. 7.

- 36 Innymi słowy, miało wpływ na powstanie, zmianę lub zniesienie określonego stosunku prawnego lub prawa.
- 37 Rozumianego jako prawo podmiotowe jednostki (uprawnienie) w jej indywidualnej sytuacji faktycznej i prawnej.
- 38 Stosunek prawny to, inaczej mówiąc, stosunek społeczny, oparty na danym stanie faktycznym, podniesiony do rangi tego pierwszego w myśl obowiązujących reguł określonych wprawie materialnym.
- 39 Pojęcie to jest bowiem immanentnie przypisane do wyroków sądów cywilnych, które dzielimy na deklaratoryjne, czyli stwierdzające pewien stan prawny, oraz konstytutywne, które dopiero go tworzą. Wbrew pozorom nawet w doktrynie prawa cywilnego nie istniał jednolity pogląd co do tego, które orzeczenia mają cechę konstytutywności, a które nie. Co do literatury przedmiotu zob. przede wszystkim K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, *passim*. W przypadku procesu karnego będą nas interesować głównie wyroki zapadające w sferze prawa rodzinnego, czyli np. wyroki rozwodowe, choć nie tylko. Szerszy zakres wyjątków został omówiony w J. Kosonoga, w: R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 8, pkt 3, s. 161 i n.
- 40 W sferze doktrynalnej dyskusja ta skupiła się w głównej mierze na tym, jaki charakter ma wyrok skazujący w kontekście przełamania konstytucyjnej zasady domniemania niewinności. Zob. art. 42 ust. 3 Konstytucji.
- 41 Wskazując w tym miejscu na konkluzję tych rozważań, należy stwierdzić, że w doktrynie przeżyło stanowisko zrationalizowane, iż jedynie prawomocny wyrok karny skazujący w sposób definitywny przełamuje domniemanie niewinności i rzeczywiście tworzy nowy stan prawny dla oskarżonego, którego sytuacja procesowa od tej chwili ulega zmianie, gdyż jego status funkcjonowania w procesie zmienia się z pozycji oskarżonego na pozycję skazanego i w związku z tym to orzeczenie wiąże inny sąd karny rozpatrujący daną sprawę karną, wkraczając tym samym w sferę jego samodzielności jurysdykcyjnej, jednocześnie ją ograniczając, na zasadzie wyjątku określonego w art. 8 § 2 k.p.k. Sąd karny ma zatem obowiązek przyjąć w poczet materiału dowodowego ten wyżej wymieniony wyrok karny i brać jego ustalenia faktyczne, jak i prawne pod uwagę przy wyrokowaniu odnośnie do przedmiotu procesu. Zob. J. Zagrodnik, w: J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 8, pkt 5, s. 94–95. Zob. też E. Pieniążek, *Prejudycjalność orzeczeń w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12, s. 103–104, która wskazuje, iż kwestię konstytutywności innych wyroków karnych należałoby jednak badać z perspektywy procesowej

Konkludując w tym miejscu możliwe wyjątki od zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, w tym świadczące o ich „prejudycjalności” względem każdego jego orzeczenia, należy jednak wskazać, iż na gruncie doktryny prawa karnego obowiązuje zasada *exceptiones non sunt extendendae*, a co za tym idzie, przy interpretacji przepisów należy przede wszystkim dokonywać wykładni językowej, literalnej, jak i ścisłej (zawężającej).

Należałoby raczej unikać wykładni logicznej, systemowej, funkcjonalnej oraz celowościowej, choć jeżeli przy użyciu narzędzi wykładni wskazanych na pierwszym miejscu, nie można wysnuć bądź wyinterpretować wniosków poprawnych logicznie i systemowo, a także językowo spójnych, to wskazane wyżej na pierwszym miejscu jej rodzaje muszą ustąpić tym znajdującym się na drugiej pozycji, które z reguły mają charakter subsydiarny względem nich.

Podsumowanie

W konkluzji należy wskazać na konkretne i stanowcze wnioski, jakie wynikają z niniejszych badań.

Po pierwsze, w nauce prawa, nie tylko w obrębie procesu karnego, od dawna zauważalna jest konieczność unormowania pojęcia prejudycjalności nie tylko w sensie teoretycznoprawnym, gdyż stanowi ono niezwykle ważne zagadnienie dla jego praktyki. W szczególności pod kątem ustalenia rozmiarów, jak i kształtu jurysdykcji sądu karnego prowadzącego postępowanie⁴² w sprawie oraz rozpatrującego stan faktyczny indywidualnej jednostki, stosując przy tym arsenał najsurowszych sankcji, jakie ma w swojej dyspozycji organ jurysdykcji sądowej, a mianowicie sankcje karne⁴³.

Po drugie, w związku z tym, co zostało już powiedziane wyżej, „prejudycjalność” na gruncie procesu karnego stanowi wyłom od zasady swobodnej oceny dowodów, jak i bezpośredniości, a także w szerszym kontekście konstytucyjnym zasady niezawisłości sędziowskiej. Powoduje to zatem konieczność jej stosowania

przede wszystkim organu jurysdykcyjnego prowadzącego postępowanie karne, czyli innego sądu karnego w trakcie trwania procesu *a casu ad casum* (s. 103).

42 A także rozmiarów jego kompetencji, jak i możliwości ich przekroczenia, w drodze rozpoznawania na co dzień kwestii wstępnych, które nie zawsze mają jednak charakter prejudycjalny, co rodzi pytania o możliwości samodzielnego ich rozstrzygnięcia przez ten sąd, a także przekroczenia tym samym granic konstytucyjnej zasady trójpodziału władzy, gdyż samodzielnosc jurysdykcyjna sądu karnego nie oznacza bynajmniej jego dowolności w orzekaniu. Por. art. 10 Konstytucji.

43 Co do typologii tych ostatnich w polskim porządku prawnym zob. np. P. Burzyński, *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008, s. 155–204.

w praktyce jako instytucji wyjątkowej. Mianowicie, wedle obowiązującej w prawie karnym zasady *ultima ratio*, która implikuje konieczność jej procedowania w procesie karnym jako środka ostatecznego, a nie codziennego, toteż wyjątki od zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego powinny być interpretowane ściśle⁴⁴.

Po trzecie, w nauce dominowały różne nurty prawidłowego rozumienia zagadnienia „prejudycjalności”. Nie można jednak zapomnieć o tym, iż stabilność pojęciowa wewnątrz dogmatyki prawa jest gwarantem stabilności wewnątrz samego porządku prawnego. Tylko wtedy, jeżeli prawnicy występują w dyskursie prawniczym jako specjaliści i eksperci w danej dziedzinie, dyskurs ten ma sens. Inaczej zanika idea prawidłowej legislacji oraz rzetelnego uprawiania prawoznawstwa wśród jego przedstawicieli, który to dyskurs ma wymiar nie tylko teoretyczny, ale i szerzej ogólnospołeczny⁴⁵. Należałoby w tym miejscu zatem zaapelować do ustawodawcy, aby unormował sporne zagadnienia, jakie występują w naszym prawie⁴⁶, gdyż tylko wtedy codzienny dyskurs nabiera swojego pierwotnego, a zarazem nowego sensu, którego implikacje praktyczne są od dawna widoczne w literaturze przedmiotu⁴⁷.

44 Nawiasem mówiąc, pojawia się też pytanie o to, jak „prejudykat” karny i w jakim zakresie ma mieć moc wiążącą na gruncie procesu cywilnego. Mianowicie, m.in. czy rozstrzygnięcie „prejudycjalne” wchodzi w skład podstawy faktycznej czy prawnej ostatecznego rozstrzygnięcia sądu cywilnego. Por. ponownie J. Rodziewicz, *Prejudycjalność...*, s. 45 i n.; P. Soroka, *Wpływ postępowania karnego na postępowanie cywilne – zarys poglądów orzeczniczych i doktrynalnych*, „Palestra” 2024, nr 8, s. 69 i n. Stanowi to element szerszej dyskusji na temat tego, jak powinny się kształtować w ogóle w praktyce procesowej granice mocy wiążącej orzeczeń sądowych. Szerzej zob. m.in. J.M. Kondek, *Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia sądowego (art. 365 § 1 k.p.c.)*, Warszawa 2021, *passim* i powoływane tam wielokrotnie orzecznictwo sądowe w tym zakresie. Kwestia natomiast mocy wiążącej „prejudykatu” cywilnego była już sama w sobie przedmiotem obszernej analizy w monografii A. Zbiciaka, *Prejudykat...*, *passim*.

45 Por. W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986, s. 15–16.

46 Nie można bowiem ukryć faktu, iż w naszej rzeczywistości społecznej, a konkretnie od 2015 r., żyjemy w czasach kryzysu konstytucyjnego, którego reperkusje znacząco widać, nie tylko w obszarze wymiaru sprawiedliwości, w tym w szczególności sądownictwa powszechnego, ale też w retoryce uprawiania samego dyskursu prawniczego w naszym codziennym życiu społecznym. Por. najnowszą wypowiedź E. Łętowskiej w tym względzie: <https://tvn24.pl/polska/nigdzie-nie-jest-powiedziane-co-sie-stanie-jezeli-prezydent-uchyla-sie-od-tego-aktu-st8953157> (dostęp: 29.03.2026 r.).

47 Problemy praktyczne na gruncie „prejudycjalności” wyrastają bowiem nie tylko na gruncie codziennej praktyki procesu karnego, ale i szerzej na gruncie dyscyplin z nim powiązanych, jak np. w przypadku procesu karnoskarbowego, którego zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego wyrażona w art. 8 § 1 k.p.k. wiąże ten sąd także na zasadzie art. 113 § 1 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 633 ze zm.). Co do przykładów z literatury zob. np. G. Łabuda, *Zawieszenie postępowania karnego skarbowego ze względu na prejudykat*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3, s. 77–83; T. Dudek, *Zawieszenie postępowania karnego skarbowego ze względu na prejudykat*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 11, s. 84–111;

Bibliografia

- Badowiec R., *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego i odstępowania od niej*, Toruń 2021.
- Błaszczak Ł., *Fikcja prawna w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2024.
- Burzyński P., *Ustawowe określenie sankcji karnej*, Warszawa 2008.
- Czapliński M., *Zawieszenie postępowania karnego z uwagi na prejudykat a samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 11–12.
- Dudek T., *Zawieszenie postępowania karnego skarbowego ze względu na prejudykat*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 11.
- Gardocka T., *Prejudycjalność w polskim procesie karnym*, Warszawa 1987.
- Glaser S., *O prejudykalności wyroków karnych*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 12.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Hofmański P., *Granice niezależności sądu w kształtowaniu prawnej podstawy rozstrzygnięcia w procesie karnym*, „Problemy Prawa Karnego” 1991, t. 17.
- Hofmański P., *Kilka uwag na temat prejudykalności w polskim procesie karnym*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 11.
- Hofmański P., *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, Katowice 1988.
- Jaworska M., *Sądy jako organy wymiaru sprawiedliwości w polskim porządku prawnym*, w: M. Jabłoński (red.), *Identyfikacja granic wolności i praw jednostki – prawnoporównawcza analiza tożsamego przypadku pod kątem praktyki stosowania prawa amerykańskiego i polskiego*, Wrocław 2016.
- Kondek J.M., *Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia sądowego (art. 365 § 1 k.p.c.)*, Warszawa 2021.
- Korzan K., *Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972.
- Kosonoga J., w: R.A. Stefański, S. Zabłocki (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. I, *Komentarz do art. 1–166*, Warszawa 2017.
- Kowalski S., Skibińska M., *Kwestia związania sądu cywilnego prawomocnym wyrokiem sądu karnego skazującym za przestępstwo skarbowe*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 6.
- Kurzępa B., *Zawieszenie postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe*, „Consilium Iuridicum” 2022, nr 3–4.
- Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986.
- Łabuda G., *Zawieszenie postępowania karnego skarbowego ze względu na prejudykat*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 3.
- Łęski P., *Zawieszenie postępowania karnego*, rozprawa doktorska, Sosnowiec 2025, <https://www.e-bip.org.pl/upload/00779/31541/1812373-51834674.pdf>.

S. Kowalski, M. Skibińska, *Kwestia związania sądu cywilnego prawomocnym wyrokiem sądu karnego skazującym za przestępstwo skarbowe*, „Przegląd Sądowy” 2022, nr 6, s. 50–65; D. Strzelec, *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego w sprawach podatkowych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2025, nr 3, s. 4–8.

- Marszał K., *Zagadnienia wstępne*, w: J. Zagrodnik (red.), *Proces karny*, Warszawa 2019.
- Mierzejewski Z., *Zasada instancyjności postępowania karnego*, rozprawa doktorska, Łódź 2021, https://www.bip.uni.lodz.pl/fileadmin/user_upload/rozprawa_doktorska_Zbigniew_Mierzejewski.pdf.
- Nowicki M., *Wpływ ustaleń wydanych w postępowaniu karnym na postępowanie cywilne oraz zakres związania sądu*, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Tendencje prawa materialnego i procesowego cywilnego*, Wrocław 2017.
- Piaskowska O.M., *Znaczenie rozstrzygnięć administracyjnych w procesie karnym*, Warszawa 2014.
- Pieniążek E., *Prejudycjalność orzeczeń w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12.
- Rodziewicz J., *Prejudycjalność w postępowaniu cywilnym*, Gdańsk 2000.
- Rylski P., *Moc wiążąca wyroku karnego skazującego a sytuacja procesowa osoby trzeciej (art. 11 zd. 2 k.p.c.)*, „Polski Proces Cywilny” 2010, nr 1.
- Sadza A., *Wpływ decyzji Urzędu Patentowego RP na postępowanie cywilne w sprawach z zakresu prawa własności przemysłowej*, Warszawa 2021.
- Soroka P., *Wpływ postępowania karnego na postępowanie cywilne – zarys poglądów orzeczniczych i doktrynalnych*, „Palestra” 2024, nr 8.
- Steinborn S., *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011.
- Strus-Wołos M., *Procedura cywilna. Nie tylko dla studentów*, Warszawa 2023.
- Strzelec D., *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego w sprawach podatkowych*, „Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych” 2025, nr 3.
- Świda-Łagiewska Z., *Zasada swobodnej oceny dowodów w polskim procesie karnym*, Wrocław 1983.
- Wąsek-Wiaderek M., *Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu*, w: P. Hofmański, P. Wiliński (red.), *System Prawa Karnego Procesowego*, t. III, *Zasady procesu karnego*, Warszawa 2014.
- Zagrodnik J., w: J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Zbiciak A., *Prejudykat cywilny i cywilna kwestia prejudycjalna w postępowaniu karnym*, Warszawa 2020.

Preliminary ruling proceedings in criminal cases. An attempt of analysis

Abstract

The main aim of this article is to examine the subject matter of preliminary rulings in criminal proceedings. It is analysed in terms of its role in such proceedings, using the method of investigation of the law in force and a historical development analysis, whilst also outlining its terminology and background. It is also juxtaposed, using a comparative law approach, to other branches of procedural law in which it also occurs, highlighting that, despite its universal nature, it does not constitute a uniform legal category. Why, however, is the preliminary ruling measure so important? The legal institution under examination has become extremely topical during the current crisis of law in Poland, a constitutional crisis in particular, as evidenced by the empirical component of the study. Materials for this part were gathered during the research, that covered, amongst other things, the established line of judicial decisions. The research material presented in the article has enabled substantiation of the theses put forward therein, as well as the formulation of proposals for the legislature.

Keywords: prejudice, prejudication, criminal procedure, principle of autonomy of the criminal court, legal certainty, constitutional crisis in Poland

CYTOWANIE

Porębný P., *Prejudycjalność wyroku karnego. Próba analizy*, „Acta Iuris Stetinensis” 2026, nr 3 (59), 99–112, DOI: 10.18276/ais.2026.59-06.